

Ханієва Ф.М.

*здобувач кафедри цивільного
права №1 Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

Khaniiieva F.

*PhD candidate of Civil
Law Department №1 of the
Yaroslav Mudryi National Law
University*

ПРАВОВІ РЕЖИМИ ВКЛАДУ ДО ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА

УДК: 347.759

Вклад до господарського товариства є важливим елементом процесу формування його статутного (складеного) капіталу, з яким нерозривно пов'язане подальше «життя» юридичної особи та кожного її учасника. Короткострокова дія вкладу як такого загалом не заперечує його визначальної ролі для товариства. Вносячи свій вклад до статутного (складеного) капіталу, учасник тим самим «закладає зернятко» на шляху реалізації мети з формування майна юридичної особи. Розкриття структури правового режиму вкладу до господарського товариства з точки зору цивілістики має важливе значення на шляху пізнання цього об'єкта цивільних правовідносин.

Науковому дослідженню проблем, пов'язаних з корпоративним управлінням, акціонерними та корпоративними правовідносинами, формуванням статутного (складеного) капіталу господарського товариства тощо, присвятили свої праці вітчизняні вчені: І. В. Спасибо-Фатєєва, О. Р. Кібенко, В. І. Борисова, В. А. Васільєва, І. Б. Саракун, Ю. В. Хорт, С. С. Кравченко, О. В. Щербина, ін. Однак огляд наукової думки показує, що питання правового режиму вкладу, його структури є малодослідженими та потребують належної уваги. Чітко визначеного наукового, законодавчого формулювання правового режиму вкладу як такого немає, тому важливим є висвітлення вказаного актуального положення.

Метою статті є аналіз проблематики правового режиму вкладу до статутного (складеного) капіталу господарського товариства, а **завданням** – розкриття його змісту (структури), визначення елементів структури та їх смислового значення.

Термін «режим» (від франц. – regime, те ж саме від лат. – regimen) визначається як управління, правління [1]. Встановити режим фактично означає задати напрямок впливу на певний об'єкт для реалізації процесу управління ним. Зрозуміло, що метою цього є досягнення поставленої

цілі, задля якої цей процес управління діє та перебуває у постійній динаміці, потребує використання того чи іншого інструментарію (засобів) для забезпечення його ефективності.

Правовий режим пов'язаний з нормативним врегулюванням дій, поведінки суб'єктів права з метою оптимального використання конкретних об'єктів та насамперед є юридичною конструкцією із структурованим змістом. Структуру правового режиму вкладу до господарського товариства визначають такі елементи: об'єкт-носії режиму, середовище, зміст.

Об'єкт-носії режиму – вклад до статутного (складеного) капіталу господарського товариства.

Дієслово «вкладати» означає класти в середину чого-небудь, надавати чому-небудь певної форми, вигляду, вносити на збереження або віддавати для використання [2, с. 696]. Беззаперечно, термін «вклад» з точки зору мови є багатограним та має велику множинність різноманітних означень. Утім, лексичний аналіз слова «вклад» дозволяє визначитись із його етимологією та синонімічним рядом, що матиме значення й для цивілістики. Остання ж вживає цей термін як вклад до статутного (складеного) капіталу господарського товариства. Так, статутний (складений) капітал є майновим мінімумом або базисом господарського товариства, а вклад до нього – основним джерелом його формування (збільшення), яке становить майно (в широкому розумінні), що засновник (учасник) передає у власність (користування) господарському товариству як частину для сукупного цілого з метою отримання корпоративних прав.

Беручи за основу законодавче визначення **вкладу**, можна виділити такі його **властивості**:

- наявність майнової форми – являє собою майно (за ст. 190 ЦК України майно = річ (сукупність речей) + майнові права + майнові обов'язки) [3, с. 15];

- тимчасовість – існує як об'єкт права лише на етапі внесення його до господарського товариства (до моменту його державної реєстрації або під час збільшення статутного (складеного) капіталу), а вже після його грошової оцінки отримує назву «частка в статутному (складеному) капіталі», яка представляє собою майнове право;

- грошовість оцінки – є уречевленим або, якщо це майнові права, безтілесний вигляд вкладу при внесенні його до статутного капіталу ігнорується, а значення набуває лише його грошова вартість, яка і включається до сукупного цілого. Вклад учасника (засновника) господарського товариства має оцінюватись у гривнях. Порядок такої оцінки визначається в установчих документах товариства за згодою самих засновників (учасни-

ків) (договірна ціна), а у випадках встановлених законом грошова оцінка вкладу підлягає незалежній експертній перевірці;

- належність учасникові товариства, який має відповідне право на нього. Насамперед це право власності, якщо йдеться про вклад у вигляді речей. Якщо це майнове право, то воно має належати його носієві відповідно до тих правовідносин, в яких він перебуває;

- варіативність (комбінованість) – вклад можуть становити різні предмети: наприклад, особа одночасно може вкласти до статутного капіталу певну суму грошей та майнове право – право користування будівлею тощо;

- документованість – необхідність закріплення розміру внеску кожного учасника або можливості внесення вкладу у вигляді майнового права, а також фіксація процесу повної передачі вкладу до статутного (складеного) капіталу товариства на матеріальному носії;

- оборотоздатність – можливість вкладу бути предметом правочинів, адже оборот можливий тільки завдяки діям осіб, які відчужують або здобувають відповідні блага;

- обмінюваність – обмін грошового еквіваленту вкладу на корпоративні права (права учасників господарського товариства);

- впорядкованість та процедурність – передача за спеціально визначеним законодавством порядком та процедурою;

- обмеженість – наявність у законі обмежень, заборон щодо вкладів, які не можуть передаватися до статутного (складеного) капіталу;

- обов'язковість внесення – за законом не допускається звільнення учасника господарського товариства від необхідності внесення вкладу до господарського товариства;

- поворотність – внесений та оцінений вклад учасника (тобто частка) у разі його виходу з товариства може бути повернений такому учаснику (у вигляді його вартості або у натурі за домовленістю з товариством). Виняток становить акціонер – учасник акціонерного товариства (АТ), який не має права вимагати повернення внесеного ним вкладу, оскільки він є власником акцій.

Окрім цього, законодавство визначає і певні **виключення, уточнення і заборони щодо вкладів** – це:

- неможливість передання у власність юридичної особи певних видів майна (державних (комунальних) підприємств, яке відповідно до закону (рішення органу місцевого самоврядування) не підлягає приватизації, та майна, що перебуває в оперативному управлінні бюджетних установ, якщо інше не передбачено законом);

- заборона внесення майна особою, яка не є його власником;
- заборона використовувати в якості вкладів бюджетні кошти, кредитні кошти та кошти, отримані під заставу;
- заборона використовувати в якості вкладів до господарського товариства векселі;
- необхідність письмового узгодження з податковим органом передавання в якості вкладу майна, яке перебуває у податковій заставі;
- заборона внесення в якості вкладу до ТОВ обов'язку учасника щодо виконання робіт чи надання послуг товариству;
- обмеження щодо майнових вкладів (у вигляді речей) до статутного капіталу таких видів юридичних осіб як банки – вклади можуть вноситись виключно у грошовій формі;
- в окремих випадках є необхідність у перевірці аудитором (аудиторською організацією) фінансового стану засновників-юридичних осіб щодо їх спроможності здійснити відповідні внески до статутного (складеного) капіталу, а засновників-фізичних осіб – шляхом підтвердження декларацією про їхні доходи і майно, завіреною відповідним податковим органом;
- передбачені законодавством України винятки та обмеження щодо внесення права користування певним об'єктом як вкладу до господарського товариства (це права користування земельними ділянками, нерухомим майном державної чи комунальної власності, права постійного користування земельною ділянкою та права користування природними ресурсами, право користування чужою земельною ділянкою - сервітут).

З огляду на вищевикладене, *вкладом до господарського товариства* є майно, яке учасники (засновники) передають у його власність (користування) на етапі створення юридичної особи (до моменту державної реєстрації) або в порядку збільшення розміру її статутного (складеного) капіталу та отримання корпоративних прав.

Середовище (система суспільних відносин) функціонування вкладу.

Розкриття сутності цього елемента структури правового режиму вкладу полягає у визначенні кола відносин, які обумовлюють внесення вкладу до статутного (складеного) капіталу господарського товариства, та завдяки яким «працює» правовий режим вкладу.

Відомо, що належними та необхідними елементами цивільних правовідносин виступають суб'єкт, об'єкт та зміст (суб'єктивні цивільні права та суб'єктивні цивільні обов'язки їх учасників). Ураховуючи специфіку об'єкта вкладу, його властивості, відносини, що виникають між

засновником/учасником та господарським товариством з приводу цього блага, є майновими. У рамках цієї розвідки розглядаються два варіанти таких відносин: при створенні господарського товариства та при збільшенні його статутного (складеного) капіталу.

Суб'єктний склад цивільних відносин, які обумовлюють внесення вкладу до господарського товариства при створенні юридичної особи, становлять її засновники (це можуть бути фізичні або юридичні особи), а при збільшенні статутного (складеного) капіталу – засновники / учасники та господарське товариство (юридична особа) (ч. 1 ст. 114 ЦК України). Відповідно, вклад є об'єктом права власності, з приводу якого і виникають правові зв'язки між самими засновниками – при створенні господарського товариства; між засновниками/учасниками та господарським товариством при збільшенні його статутного (складеного) капіталу. Водночас слід розрізнити правовий режим статутного (складеного) капіталу та вкладів до нього.

Середовище функціонування вкладу при створенні господарського товариства та збільшенні статутного (складеного) капіталу є стадійним та умовно поділяється на такі стадії:

I стадія відносин – до моменту внесення вкладу до статутного (складеного) капіталу створюваного господарського товариства (до його державної реєстрації) – речові (або абсолютні) відносини;

II стадія відносин – у момент внесення вкладу до статутного (складеного) капіталу створюваного господарського товариства (до його державної реєстрації) – зобов'язальні (або договірні) відносини;

III стадія відносин – після внесення вкладу до статутного (складеного) капіталу створеного господарського товариства (після державної реєстрації) – корпоративні відносини.

Зміст правового режиму вкладу до господарського товариства.

Передумовами функціонування вкладу в системі суспільних відносин є обрання учасником (засновником) товариства виду об'єкта, який він внесе в якості вкладу, та який має відповідати наведеним його властивостям, не входити до списку винятків, обмежень чи заборон щодо вкладів, належати до переліку майна, яке може бути вкладом до статутного (складеного) капіталу. Надалі мають значення дії суб'єктів майнових правовідносин (засновників/учасників, товариства після його державної реєстрації, треті особи) з приводу внесення вкладу задля формування/збільшення статутного (складеного) капіталу товариства, створення юридичної особи та отримання корпоративних прав, розподілу прибутку за результатами діяльності товариства, тощо. У випадку невиконання одні-

єю зі сторін правовідносин всіх необхідних вимог законодавства щодо обов'язків по внесенню вкладу у визначений строк та на визначених умовах (за договором, законом, установчими документами), оплати вкладу, для неї або навіть для товариства виникають негативні наслідки [4, с. 11].

Аналіз властивостей вкладу, обмежень, заборон та винятків щодо вкладів, структурних складових правового режиму вкладу до господарського товариства, моделі відносин між засновниками/учасниками товариства дає підстави для висновку, що за загальним правилом на вклад розповсюджується дія **правового режиму речей** у цивільному обороті. Тому його можна передавати (відчужувати) шляхом укладення правочинів та лише для потреби формування статутного (складеного) капіталу на етапах первісного або похідного створення господарського товариства, збільшення його статутного (складеного) капіталу. Грошові кошти, що становлять предмет вкладу, мають належати особі як власнику і, навпаки, – законом встановлена заборона на використання в якості вкладу коштів бюджетних, кредитних та отриманих під заставу.

Слід враховувати, що правовий режим майнового права інтелектуальної власності як вкладу до статутного капіталу відмінний від правового режиму речей. Законодавчо передбачено поширення на нього **правового режиму виключних прав (або правового режиму використання)**: дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності, перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання (ст.424 ЦК).

Основу правового режиму вкладу у вигляді речей становить насамперед **право власності** – приватна, державна чи комунальна власність, спільна часткова власність, спільна сумісна власність, з особливостями, які закріплені цими інститутами права власності. Тому предмет вкладу до моменту його внесення до статутного (складеного) капіталу може функціонувати у площині зазначених правових режимів та вільно обертатись.

Важливим є розгляд правового режиму вкладу у вигляді майна, що належить суб'єкту на підставі права довірчої власності. Оскільки довірча власність розуміється як речове право (вид права власності – ч. 2 ст. 316 ЦК України), що належить довірчому власнику, який обтяжений зобов'язанням діяти в чужому інтересі, він його здійснює тільки для досягнення мети управління майном, яка визначена установником. Після укладення договору тільки довірчий власник виступає єдиним суб'єктом речового права на майно. Установник і третя особа (вигодонабувач) мають лише зобов'язальні права [5, с. 36 - 40]. За договором управління установник зобов'язується передати частину свого майна в управління управителе-

ві, не вчиняти ніяких правочинів з цим майном, що перешкоджатимуть здійсненню управління, і одночасно набуває право здійснювати контроль за виконанням умов договору, отримувати вигоди (винагороду) від управління майном [6]. Проте норми, що регулюють довірчу власність, свідчать про нашарування прав, які не вписуються ані в речову, ані в зобов'язальну сферу [7, с. 105]. Тому майно, що перебуває у довірчій власності, навряд чи може бути переданим (відчуженим) у власність/користування господарського товариства.

Належної уваги потребують також права державної та комунальної власності. Адже власником майна, що перебуває у режимі таких речових прав, є держава та територіальні громади відповідно, які не можуть самостійно реалізовувати свої правомочності власника, а лише через органи місцевого самоврядування, державні органи, тощо. Такі власники закріплюють своє майно за державними/комунальними господарськими підприємствами, передаючи його в користування на правах оперативного управління та господарського відання, які є «архаїчними» інститутами радянських часів. Законодавчо встановлена заборона щодо можливості передання як вкладу до господарського товариства майна, що перебуває в оперативному управлінні бюджетних установ. Слід підкреслити, що такі права господарювання, як право оперативного управління та господарського відання передбачають обмежене право державного/комунального підприємства щодо розпорядження закріпленим за ним майном. У будь-якому разі повноваження з розпорядження майном, яке перебуває у державній/комунальній власності та закріплено на праві господарського відання або оперативного управління, істотно відрізняється від правомочностей як власника, так і суб'єктів прав на чужі речі [7, с. 100]. Відтак, вклад не може функціонувати в правовому режимі прав оперативного управління, господарського відання до моменту його внесення до статутного (складеного) капіталу.

З огляду на законодавчі обмеження та виключення, не можуть бути переданими в якості вкладу до господарського товариства такі майнові права, як право користування земельними ділянками, нерухомим майном державної чи комунальної власності, майно державної чи комунальної власності, яке за рішенням компетентного органу не підлягає приватизації. Адже приватизація – є одним зі способів відчуження державного/комунального майна [7, с. 99], а відсутність цієї умови свідчить про неможливість розгляду такого майна в якості предмета вкладу та внесення його до статутного (складеного) капіталу.

Такі *речові права на чуже майно*, як право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис), право забудови

ви земельної ділянки (суперфіцій) в розумінні об'єктів права є майновими правами та можуть самостійно відчужуватися, вільно обертатись (ч. 2 ст. 407, ч. 2 ст. 413 ЦК). Тому вони можуть бути внесені їх носіями до статутного (складеного) капіталу в якості вкладів за відповідним договором (з певними виключеннями). Неможливість сервітутів бути відчужуваними встановлена законом, з огляду на що вони не можуть виступати в якості вкладу. Тим більше, власник майна, щодо якого встановлені ці обтяження, не має права розпоряджатися суперфіцією та емфітевзисом та вкладати їх до господарського товариства. Натомість він має право відчужувати своє майно, обтяжене іншими речовими правами (сервітутом, емфітевзисом, суперфіцією) [7, с. 101]. Тобто предмет вкладу до моменту його внесення до господарського товариства може функціонувати у площині правового режиму прав на чужі речі: емфітевзису та суперфіцію, однак має бути переданим до господарського товариства у площині правового режиму права власності на обтяжене майно.

Що стосується права притримання, права застави як основ правового режиму майна та можливості їх внесення до господарського товариства в якості вкладу, то слід враховувати те, що річ/майно, щодо якої вони встановлені, залишається у власності особи, яка цю річ передала у заставу чи за іншим договором. Майно ж, щодо якого встановлене право застави, може бути відчужене лише за згодою кредитора. На його відчуження може бути накладена заборона. Тому слід вести мову про можливість або неможливість відчуження такої речі, а не права застави чи притримання, які самі по собі не можуть виступати в якості вкладу до статутного (складеного) капіталу.

Підсумовуючи викладене, слід наголосити на тому, що *сутність правового режиму вкладу до господарського товариства* будується на засадах права власності (зі певними виключеннями); при цивільному обороті на вклад за загальним правилом розповсюджується дія *правового режиму речей*. Виключення становлять *майнові права інтелектуальної власності*, які функціонують у *правовому режимі виключних прав*.

1. Fasmer M. *Etymological dictionary of the Russian language*. – p. 577. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://vasmer.narod.ru/p577.html>
2. *Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes*. – Volume 1, 1970. – p. 696.
3. *Civil Code of Ukraine: Scientific and practical comment (explanation, interpretation, recommendations position using the higher courts, Ministry of Justice, scientists, specialists)*. – Volume 4: *Objects. Transactions*.

- Representation. Deadlines / over ed. prof. I. V. Spasybo-Fateieva. – Series «Comments and Analysis». – Kharkiv.: IE Kolesnik A. A., 2010. – p. 15.*
4. *Spasybo-Fateieva I. V. The rights of members of a limited liability company. / I. V. Spasybo-Fateieva // Ukrainske komertsiiine pravo. – 2012. – № 12 – p. 11.*
5. *Panchenko M. The problem of legislative regulation of relations trusts // Pidpriumstvo, hospodarstvo i pravo. – 2008. – № 4. – p. 36 – 40.*
6. *Article 1029. The contract property management. [Electronic resource] - Access mode: <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/gk/79-gk/1394-1029.html>. - Title screen.*
7. *Civil and Economic Code: 2004 - 2014: Monograph / I. V. Spasybo-Fateieva, V. I. Krat, Y. V. Mica and others.; over ed. prof. I. V. Spasybo-Fateieva. – Kharkiv: Right, 2014. – 204 p. – p. 96 – 105.*

Ханієва Ф. М. Правові режими вкладу до господарського товариства

Стаття присвячена дослідженню проблематики правового режиму вкладу до статутного (складеного) капіталу господарського товариства та розкриттю його змісту (структури). Звертається увага на структуровану наповненість правового режиму вкладу, визначаються елементи структури, їх смислове значення. У підсумку наводиться наукове визначення поняття «правовий режим вкладу до господарського товариства».

Ключові слова: юридична особа, господарське товариство, статутний (складений) капітал, вклад, правовий режим, структура

Ханиева Ф. М. Правовые режимы вклада в хозяйственное общество

Статья посвящена исследованию проблематики правового режима вклада в уставный (складочный) капитал хозяйственного общества и объяснению его содержания (структуры). Обращается внимание на структурированность правового режима вклада, определяются элементы структуры, их смысловое значение. В итоге приводится научное определение понятия «правового режима вклада в хозяйственное общество».

Ключевые слова: юридическое лицо, хозяйственное общество, уставный (складочный) капитал, вклад, правовой режим, структура

Khanieva F. The legal regimes of assessed contribution

The scientific investigation of the legal regimes of assessed contribution is very useful and necessary today. The assessed contribution of each founder/sharer is formed the authorized (share) capital of the commercial company. It's considered as minimum guarantee for creditors in some companies. Besides, the contribution is an important element in the process of formation the authorized (share) capital, which is inextricably related to further «life» of a legal entity and its founder/sharer. Such importance has motivated the author to more depth analysis of the legal regimes of assessed contribution. The qualitative study in terms of civil law is essential towards understanding of such object of civil relationships as an assessed contribution.

As the title implies the article describes the problems of the legal regimes of assessed contribution of the commercial companies, explains its contents (structure). Attention is drawn to structured legal regime of the assessed contribution to determine elements of this structure and their meaning.

The research was based on the methods of analysis and synthesis. It is spoken in detail that the legal regime is consists of such components:

- object is the assessed contribution with determined features (viz. the form of property, temporality, monetary evaluation, the property of founder/sharer, which has a corresponding right to it, variability (combining), formalization, transferable, exchangeability, orderliness and procedural, limitation, obligatoriness, recoverability);
- the system of social relations, in which that object is functioning (viz. three stages of relationships: first stage is the time before making contribution to the authorized (share) capital (before the state registration of company) - real (or absolute) relationships; second stage is in the moment of making the assessed contribution to the authorized (share) capital (before the state registration of company) - obligation (contractual) relationships; the third stage is after making the assessed contribution to the authorized (share) capital (after the state registration) - corporate relationships);
- the content of the legal regime of assessed contribution (legal regime of things (with certain exceptions), the legal regime of exclusive rights).

Every of these elements were explained and their main characteristics were disclosed by author in the article.

The results highlight the scientific essence of the legal regime of assessed contribution that based on the principles of ownership (with certain exceptions); in civil circulation the assessed contribution as a general rule is the subject of the legal regime of things. The exceptions are intellectual property rights, which operate in the legal regime of exclusive rights.

Finally this research is useful for practice and lays the foundation for further research in this area for deeper understanding the legal nature of assessed contribution to the authorized (share) capital of company.

Keywords: legal entity, commercial company, paid authorized (share) capital, assessed contribution, legal regime, structure